

PROBLEMATIZAREA ÎN PREDAREA-ÎNVĂȚAREA ȘTIINTELOR EDUCAȚIEI (cadru teoretico-aplicativ)*

Tatiana REPIDA

Catedra Științe ale Educației

L'auteur aborde le problème de l'utilisation des méthodes interactives dans l'enseignement des sciences de l'éducation, surtout en accentuant la méthode de la problématisation. On présente certaines suggestions concernant la structuration d'un problème ou d'une situation-problème, ainsi que les niveaux de l'instruction problématisée, on donne des exemples de problématisation dans le traitement de certains sujets.

Pedagogia contemporană promovează problematizarea ca una dintre orientările metodologice ce se bucură de un deosebit interes, deoarece dispune de mari resurse privind activizarea studenților în realizarea cu succes a unui învățământ cu prioritate formativ, contribuind la dezvoltarea creativității în formele ei cele mai productive: descoperire, intenție, creație.

În viziunea didacticii moderne, problematizarea reprezintă un principiu metodologic fundamental, cu rol foarte important în activitățile centrate pe student în cadrul procesului de predare-învățare.

În învățământul universitar problematizarea poate fi organizată la toate profilurile de pregătire a specialiștilor (pedagogic, economic, juridic etc.), pentru formarea tuturor tipurilor de competențe (generale, de specialitate, de profil), pentru realizarea obiectivelor la nivel de cunoaștere/înțelegere, aplicare, integrare.

Învățământul prin problematizare constituie un proces intelectual activ asemănător cu cercetarea științifică. Această perspectivă este una euristică și pune accentul pe însușirea științei ca proces, pe asimilarea acelor procese și mecanisme care stau la baza elaborării cunoștințelor noi prin eforturi constructive personale. Importanță capătă, după cum observăm, învățarea prin descoperire.

Învățarea prin descoperire (a științei) de către studenți înseamnă a învăța să pună întrebări, să identifice problemele, să enunțe ipoteze, să imagineze strategii, să culegă și să interpreteze date.

Un elev/student învață prin problematizare, consideră M.Bocoș, atunci când sunt create unele condiții:

- este confruntat cu o problemă reală, tensională, conflictuală;
- are disponibilitatea (și chiar plăcerea) de a aborda și de a rezolva problema;
- întâmpină o anumită dificultate-obstacol de natură intelectuală sau practică;
- poate soluționa problema, *respectiv poate depăși dificultatea-obstacol*;
- reușește să soluționeze problema.

Sugestiile ce urmează referitor la construirea, formularea și soluționarea problemelor și a situației-problemă, sunt propuse tot de M.Bocoș. Credem că ele sunt utile atât elevilor/studenților, cât și cadrelor didactice (primilor pentru a sprijini practica învățării prin problematizare, celor de-al doilea pentru că au inițiativa problematizării).

O problemă sau o situație-problemă se construiește **valorificând**:

- neconcordanța dintre reprezentările și cunoștințele empirice ale elevilor/studenților și cunoștințele științifice pe care ei urmează să le dobândească;
- neconcordanța dintre nivelul anterior de cunoaștere (incomplet, insuficient sau incorect) și nivelul nou, superior al cunoașterii (precizăm că termenul „cunoaștere” se referă la cunoștințe, procedee și moduri de acțiune, modalități de rezolvare, tehnici etc.);
- existența unor lacune în sistemul cognitiv al elevilor/studenților;
- diferențele care există între teorie și practică în abordarea anumitelor aspecte;
- contradicțiile dintre cazurile generale și unele cazuri particulare;
- cunoașterea particularului unei situații și nevoia de generalizare;
- analiza însușirilor esențiale și a celor neesențiale ale obiectelor, fenomenelor, proceselor, evenimentelor etc.;

* Acest articol este continuarea articolului publicat în „Studia Universitatis”, nr.9, 2009, cu titlul „Problematizarea în pedagogia universitară (cadru conceptual)”.

- analiza unui obiect, fenomen, proces, eveniment etc. în contexte situaționale diferite;
- analiza diferitelor puncte de vedere, opinii, moduri de abordare, moduri de rezolvare, teorii etc. referitoare la aspectele teoretice sau practice;
- modul de proiectare, construire și funcționare a unor obiecte, instrumente, dispozitive, aparate, instalații etc.

... și utilizând modalități metodice:

- conceperea unor sarcini de instruire și autoinstruire cu caracter teoretic și/sau practice și cu conținut problematizat;
- conceperea unor fișe de instruire și autoinstruire cu caracter problematizat;
- utilizarea întrebărilor problematice / întrebărilor-problemă și descrierea împreună cu elevii/studentii a situației-problemă corespunzătoare;
- descrierea (eventual împreună cu elevii/studentii) a situațiilor-problemă, deducerea și analiza întrebării-problemă sau deducerea și descrierea problemei (împreună cu studentii);
- utilizarea problematizării în combinații metodice variate și flexibile (având în vedere faptul că ea se îmbină cu ușurință cu toate metodele de învățământ și că poate fi integrată în strategiile de instruire interactivă atât ca metodă, cât și ca procedeu didactic).

Perefrazându-i pe I.Albulescu și M.Albulescu care susțin că domeniul filosofiei este, prin excelență, unul problematic, de aceea predarea acestuia ca disciplină școlară se pretează cu ușurință la abordări problematizate, am putea spune același lucru despre domeniul educației și că predarea pedagogiei generale ca disciplină universitară la facultățile cu profil pedagogic și a Științelor Educației la specialitatea Psihopedagogie, se înscrie în procesul de abordare problematizată. Or, cadrele didactice în formare se vor confrunta cu probleme de educație în activitatea sa de zi cu zi.

Instruirea problematizată în școala superioară se poate efectua la diferite niveluri:

- expunerea problematizată de către profesor a materiei;
- crearea de către profesor a unei situații-problemă și soluționarea ei de către studenți împreună cu profesorul;
- crearea de către profesor a unei situații-problemă și soluționarea ei de către studenți în mod independent;
- sesizarea și soluționarea problemei de către student.

Toate aceste niveluri ale instruirii problematizate pot fi practicate la organizarea tuturor formelor de activitate didactică în învățământul universitar:

- curs universitar;
- seminar universitar;
- activități practice;
- activitate de cercetare științifică.

Prezentăm în continuare câteva exemple de problematizare (problemă, situație-problemă, întrebare-problemă) ce pot fi create în predarea Pedagogiei generale, Teoriei educației, Didacticii psihologiei/pedagogiei.

În predarea științelor socioumanistice, inclusiv a științelor educației, adesea utilizăm metoda prelegerii, metodă care este criticată pentru poziția de ascultători pasivi a studenților în procesul didactic. În ultimele decenii, în procesul didactic universitar tot mai des a început să se practice prelegerea problematizată. Expunerea problematizată se efectuează în mod specific. La curs/prelegere, spre deosebire de seminar, la întrebările formulate răspunde, de regulă, însuși profesorul. Eficiența formulării întrebărilor-problemă în prelegere constă în activizarea gândirii studenților. Deseori ei nu găsesc răspunsuri la întrebările formulate de profesor, dar chiar dacă și le găsesc din lipsă de timp e imposibil a fi expuse. Totuși, activitatea de gândire a studenților și interesul pentru materia expusă sporește comparativ cu expunerea obișnuită.

Expunerea problematizată, în situația așteptării răspunsului la problemă, se deosebește prin aceea că profesorul își pregătește discursul în stil de raționamente sau, cu alte cuvinte, în formă de sonorizare a gândirii. Cugetând public, profesorul demonstrează modul de gândire, întreprinde o analiză judicioasă a problemei puse. Exemplul de demonstrare a actului de gândire științifică este valoros pentru formarea la studenți a competenței de gândire.

Pentru studenți, cel mai important în prelegerea problematizată este însuși raționamentul procesului și rezultatul. Ei se conving că întrebarea poate fi transformată în răspuns. Ceea ce câteva clipe în urmă părea nerezolvat (problema), acum s-a rezolvat. Studenților le este interesant însuși procesul căutării răspunsului la problemă, „tehnologia” raționamentului și bineînțeles răspunsul care și constituie necunoscuta căutată. Răspunsul

obținut în așa mod este însușit cu ușurință de către studenți, deoarece el este rezultatul cugetărilor împreună cu profesorul.

Profesorul este cel care va hotărî ce teme și ce întrebări vor fi expuse prin prelegerea problematizată. Aceasta nu este atât de simplu: a selecta temele pentru studiu prin problematizare. În orice caz, profesorul nu va greși dacă va pune la baza problematizării noțiunile de bază ale fiecărei teme.

De exemplu, la predarea temei „Pedagogia – știință a educației” profesorul propune studenților să mediteze și să examineze împreună conceptul de educație (în diferite manuale și dicționare există diverse accepțiuni ale acestei noțiuni). Prezentăm câteva dintre ele:

Ansamblul de acțiuni desfășurate în mod deliberat într-o societate în vederea transmiterii și formării la noile generații a experienței de muncă și de viață, a cunoștințelor, deprinderilor, comportamentelor și valorilor acumulate de omenire până în acel moment.

Efect al activităților desfășurate în vederea formării oamenilor conform unui model propus de societate.

Proces prin care se formează, se dezvoltă și se maturizează laturile fundamentale ale științei umane...

Educația este un *fenomen* sociouman care asigură transmiterea cunoștințelor teoretice (informațiilor) și practice (a abilităților) obținute de omenire de-a lungul evoluției social-istorice pentru dezvoltarea tinerelor generații, în special, și a omului, în general, în vederea formării personalității și pregătirii lor pentru viață, pentru integrarea lor în activitățile social-utile, cât și pentru dezvoltarea societății.

Educația este *procesul* de transmitere și asimilare a experienței – economice, politice, religioase, filosofice, artistice, științifice și tehnice – de la înaintași la urmași.

Educația este *procesul* de ridicare a individului din starea de natură biologică la cea de cultură.

Educația este *procesul* de formare a omului ca personalitate în plan cognitiv, afectiv-motivațional, volitiv aptitudinal, atitudinal.

Educația este *acțiunea* de formare a individului pentru el însuși, dezvoltându-i-se o multitudine de interese.

Educația este *procesul* de formare a omului pentru integrarea activă în societate, procesul de formare intelectuală, morală, profesională, fizică, estetică.

Educația este o activitate conștientă a subiectului educației (educator) de stimulare, îndrumare, formare a obiectului educației (educat).

În continuare, profesorul formulează o sarcină didactică, și anume: de ce există atâtea accepțiuni? care definiție vă pare mai convingătoare și de ce? (studenții au definițiile în față pentru ca să poată urmări mersul analizei întreprinse de profesor).

Punând în fața studenților problema, profesorul porcede la expunere, în mersul căreia mai mult sau mai puțin analizează unele definiții, declarând că educația poate fi definită în baza mai multor criterii: istoric, sociocultural, psihologic, pedagogic. Educația și astăzi este un subiect de controversă. Această situație vorbește despre complexitatea educației care este abordată ca proces, acțiune socială, acțiune de conducere, interrelație umană, ansamblu de influențe. Profesorul preîntâmpină că nu vom pune pe cântar care definiție este mai deplină. Sarcina noastră constă în a determina singuri: ce este educația ca obiect al științei pedagogice. La seminar vom discuta această problemă mai profund.

În predarea temei „Principiile didactice” amintim studenților că în psihologie este cunoscută teza conform căreia instruirea trebuie să meargă înaintea dezvoltării psihicului elevului și să ducă (tragă) după sine dezvoltarea, dar să nu se adapteze nivelului atins. În același timp, didactica insistă asupra respectării principiului accesibilității în instruire („adaptarea instruirii la particularitățile de vârstă și individuale”..., să se țină seama de capacitatea de efort psihofizic de învățare”..., „competența de a asigura o învățare pe măsură”...(E.Macavei), „în consens cu posibilitățile psihice de vârstă și individuale ale copiilor” (C.Cucoș). Cu alte cuvinte, „ca instruirea să se organizeze ținându-se cont de nivelul posibilităților reale de învățare ale elevilor”.

În cadrul seminarului, discutând problema principiilor didactice, de regulă se formează două opinii, la prima vedere diferite. Unii studenți afirmă că materia trebuie predată elevilor în conformitate cu acest principiu, adică la nivelul accesibilității, altfel materia rămâne neînțeleasă. Alții neagă: instruirea trebuie să atragă după sine dezvoltarea, trebuie să ne ridicăm deasupra nivelului accesibilității de azi, altfel batem pasul pe loc. (Este de presupus o solicitare maximală a elevilor, dar este vorba de o solicitare realistă, care se înscrie în limitele posibilului și necesarului – C.Cucoș).

Studenților li se propune sarcina: gândiți-vă, cine are dreptate și cum se poate argumenta aceasta.

Problema didactică pusă în fața studenților necesită nu numai cercetare și obținerea răspunsului, dar și argumentarea corectitudinii lui.

Observăm că în cazul de față sarcina didactică a elaborat-o profesorul, însă i-a plasat pe studenți în situația de problemă, lipsindu-i astfel de posibilitatea de a primi un răspuns gata. Prin acțiuni de gândire, folosind în calitate de mijloace cunoștințele acumulate anterior, ei vor găsi răspunsul.

Subliniem ideea că rezolvarea problemelor, situațiilor-problemă trebuie să finiseze cu însușirea unei teorii, idei, principiu, norme, modalități de acțiune – ceea ce constituie scopul instruirii.

Predarea temei „Noile educații” din modulul „Teoria educației” are loc după ce studenții au însușit dimensiunile tradiționale ale educației (educația intelectuală, educația morală, educația estetică, educația fizică, educația tehnologică cu discutarea obiectivelor, conținuturilor, principiilor, metodologiilor), de aceea ea se va face în temei prin metoda problematizării, creându-se situații-problemă cu privire la raportul dintre dezvoltarea societății și apariția „noilor educații”. La început se vor numi problemele, apoi vor fi enumerate „noile tipuri de educație”:

- educația ecologică (sau educația pentru mediu);
- educația pentru pace și pentru cooperare;
- educația pentru participare și pentru democrație;
- educația în materie de populație;
- educația pentru o nouă ordine internațională;
- educația pentru mass-media;
- educația pentru schimbare și dezvoltare;
- educația pentru timp liber;
- educația nutrițională;
- educația economică și casnică modernă;
- educația pentru cetățenie europeană (ECE);
- educația demografică;
- educația pentru dezvoltare durabilă (EDD);
- educația demografică (sau educația în materie de populație);
- educația pentru noua tehnologie și progres;
- educația moral-civică și pentru democrație;
- educația sanitară modernă;
- educația interculturală;
- educația cu vocație internațională;
- educația economică și antreprenorială.

În cadrul seminarului se va propune studenților rezolvarea următoarelor sarcini-problemă:

1. Comentați enunțul pedagogului I.A.Comenius: „Reforma educației ar fi trebuit să meargă mână în mână cu o reformă a societății umane în general”.
2. Analizați documentele UNESCO din perspectiva „noilor educații”.
3. Stabiliți raportul dintre dezvoltarea societății și apariția noilor educații. (Pentru a stabili astfel de rapoarte, studenții trebuie să cunoască bine problematica lumii contemporane: degradarea mediului, exploziile demografice, multiplicarea conflictelor, creșterea sărăciei, emigrația, bolile, crizele etc., dar și caracterul ei emergent, global, interdisciplinar (dacă vorbim de aspectul pedagogic al problemei); pentru fiecare „tip nou de educație” se vor formula obiectivele de referință la nivel de cunoștințe, capacități, atitudini și valori).
4. Elaborați un proiect de cercetare cu tema „Noile educații – șansă pentru viitor”. Este obligatorie formularea ipotezei.
5. Propuneți modalități de implementare a „noilor educații” în învățământul preuniversitar fără a suprasolicita elevii.

Studiind tema „Relațiile profesor–student”, propunem studenților spre dezbateri următorul fragment: „Ceea ce caracterizează cu adevărat raportul dintre educat și educator este voința de desăvârșire. Din partea educatorului – voința de desăvârșire a altuia și mai ales a tineretului, din partea educatului – voința de proprie desăvârșire”.

Este opinia pedagogului român C.Narly care și-a desfășurat activitatea științifică și didactică în anii '30-'50 ai secolului trecut.

Sarcini:

1. Analizați opinia lui C.Narly de pe poziția studentului contemporan.

2. Aduceți cât mai multe argumente „pro” și „contra” unor astfel de relații dintre educat și educator.

3. În baza textului prezentat, formulați o întrebare-problemă.

În concluzie menționăm că în domeniul științelor socioumane metoda problematizării nu poate fi folosită exclusiv, ci îmbinată cu alte metode: conversația, descoperirea, analiza de caz, dezbateră, activități pe grupe.

Bibliografie:

1. Albușescu I., Albușescu M. Predarea și învățarea disciplinelor socioumane. - Iași, 2000.
2. Ardelean A., Marinescu M. și a. Introducere în didactica biologiei. - Arad, 2003.
3. Bocoș M. Instruire interactivă. - Cluj-Napoca, 2002.
4. Bontaș I. Pedagogie. - București, 1994.
5. Cerghit I. Metode de învățământ. - București, 1997.
6. Cucoș C. Pedagogie. - Iași, 1996.
7. Macavei E. Pedagogie. - București, 1996.
8. Narly C. Pedagogie generală. - București, 1996.
9. Negreț I., Jinga I. Învățarea eficientă. - București, 1996.
10. Vințanu N. Educația universitară. - București, 2001.

Prezentat la 01.06.2010